

Om och av J. S. Bach.

J. S. Bach är aktuell i våra dagar mer än kanske någonsin. Detta obestridliga faktum har djupa och skilda orsaker, vilka här ej skola utredas. Men det är många, som nu börja ana Bachs storhet och hans betydelse för vår tid och som fara efter att lära känna Thomaskantorns musikaliska verk. För dem blir problemet: hur komma till Bach? Detta förhållande — mera än en så »yttre» anledning som det tvåhundra-femtio-åriga minnet av Bachs födelse — må rättfärdiga här ifrågavarande förhållande: att visa några »vägar till Bach» genom att fästa uppmärksamheten på några verk om och av honom.

Den myckenhet av ny tysk Bachlitteratur, som jubileumsåret fört med sig, tycks av anmälningarna att döma vara mera av kvantitativ än kvalitativ art. Några undantag finnas. På danska har *Julius Foss* utgivit populära framställningar (med tonvikten på det förra ordet) av Händels och Bachs liv. Vi vända oss emellertid till en ny svensk Bachbok, nämligen *Karl Englund: Bachstudiet, del IV*. I första delen av denna intressanta serie behandlades monografierna, i andra Wohltemperiertes Klavier, i tredje symboliken och den nu utkomna fjärde delen är betitlad »Ur Bachs levnad». Förf., vilken som bekant icke är musiker av facket, är besjälad av ett intresse för Bach och en litteraturkännedom, som är värd de flesta fackmäns avund. Hans metodik är i den föreliggande delen densamma som i de tidigare; bokens prägel är följaktligen densamma som de föregående. Efter att i första kap. något ha vidrört den kulturella miljön i vilken Bach levde, refererar Englund i de följande kap. i kronologisk följd mer eller mindre utförligt de olika Bachbiografierna fram t. o. m. Spitta, och andra senare, smärre biografiska bidrag. Av intresse är här bl. a. omnämmandet av den ganska okända biografien från år 1850 av Hamburgerdoktor C. L. Hilgenfelt. Så följer i ett särskilt kap. en sammanhängande och sammanfattande framställning av Bachs levnad, byggd på den numera väl mest produktive av samtidens Bachskribenter, den engelske historielärde Charles Sanford Terry med all rätt berömda och beprisade Bach-biografi. En liten felaktighet i slutet av kap. (sid. 78) må korrigeras: Det är uppgiften om att de bachska kvarlevorna år 1929 överflyttats från Johannes- till Nicolai-kyrkan. Detta är ej riktigt. Ännu alltjämt står Bach-sarkofagen i den förra kyrkan, men man har däremot på senare tider diskuterat dess överförande till Thomaskirche. Lovvärt är att förf. i denna skildring medtagit endast sådana episoder ur Bachs liv, som bevisligen äro sanna och i ett särskilt kapitel samlat de mer eller mindre legendariska anekdoterna om den store Thomaskantorn. Till de i modern tid utgivna romanfärdiga framställningarna, som förf. nämner i avslutningen av detta kap., kan väl även räknas H. J. Mosers till Bachfesten i Kiel härom

året skrivna »Ein Bachischer Familientag». I kap. om Personligheten pekas med eftertryck på något som ännu är tämligen obeaktat, nämligen hur det i själva verket förhåller sig med den s. k. »Bachs Generalbass-Lehre». Den härstammar, påpekar Englund, från den samtida musikteoretikern Fr. E. Niedt och är således *ej* Bachs egen. Ett sista kapitel behandlar Bachs släkt. Fyra bihang jämte ett tillägg till föregående delar av »Bach-studiet» avslutar boken. Den har mycket att ge *ej* minst av upplysning ifråga om litteratur. Framställningen är modernt saklig i sin hållning; när förf. låter sin egen mening komma till tals, sker det på ett tilltalande försynt sätt.

Den bästa vägvisaren till Bach är dock Bach själv. Jag vill därför, sedan nu några ord sagts om en ny, god handledning *om* Bach, visa på trenne vägar av mästaren själv till tre olika, områden av hans konst: orgelmusiken, klavérmusiken och vokalmusiken.

»*Orgelbüchlein*» är en sannolikt redan under Weimartiden planlagd samling orgelkoraler. Den efter stora mått uppgjorda planen omfattade ett ståtligt antal orgelkoraler: *ej* mindre än 146 stycken har Bach räknat med i sin ännu bevarade handskrift. Emellertid blevo endast 45 utförda. Tidigare har saknats en textligt tillförlitlig, prisbillig upplaga med anvisningar om utförande: tempo, registrering o. dyl., men med Bärenreiterförlagets av H. Keller utgivna upplaga förefinnes sedan några år tillbaka en sådan. Keller har dessutom bifogat texter och körsatser till samtliga orgelkoraler, vilket i hög grad ökar utgåvans värde. — »*Orgelbüchlein*» är enligt Bachs egen uppgift på titelsidan avsedd att vara ett studieverk med det tvåfaldiga syftet att dels ge blivande organister handledning i kontrapunktisk behandling av koraler för orgel, dels ge övning i pedalspelning. Betydligt mera än som nu sker, borde »*Orgelbüchlein*» användas på detta av mästaren själv anbefallda sätt. För blivande organister borde den vara »orgelskolan», vilket den är i långt högre grad än något annat med denna specialtitel försedda studieverk. Naturligtvis är den *ej* lämplig för absoluta nybörjare, men sedan de elementära läse- och speltekniska svårigheterna äro övervunna, borde organisteleven — härmed menas i detta sammanhang en elev, som vill komma längre än till elementarstudiet — få ge sig i kast med »*Orgelbüchlein*». Visst bli kraven stora, men därför också resultatet i nivå därmed. Den lär nämligen bemästra praktiskt taget alla svårigheter av manual- och pedalkonst såväl som rytmisk art, som de klassiska orgelkompositionerna erbjuda. Just därigenom att dessa problem koncentreras inom orgelkoralens lilla form, förmår eleven övervinna dem bättre, än om han direkt skall brottas med dem i t. ex. Bachs större korala verk eller de fria d:o. — Före »*Orgelbüchlein*» eller eventuellt som komplement till densamma kan användas »*Ätta små preludier och fugor*», som i den äldre Peters-upplagan återfinnes i band VIII. (Det är i detta pedagogiska sammanhang av oväsentlig betydelse att dessa kompositioner troligen *ej* äro av J. S. Bach.) Helt nyligen ha de utgivits separat på samma förlag. *Straube* har verkställt bearbetningen. Frasering, manualfördelning och registrering, den senare gjord efter Silbermann-orgeln i

Rötha (utanför Leipzig), äro mönstergilla. Däremot äro i mitt tycke de »retuscheringar» av nottexten, som företagits, mindre lyckade.

En pianoskola av rang är »*Klavierbüchlein für Wilhelm Friedemann Bach*», som likaledes har utgivits, reviderad av Herman Keller, på Bärenreiter-Verlag. Som titeln anger, är det en av Bach själv utarbetad lärobok i klavérspejning avsedd för äldste sonen Friedemann. Efter en kortfattad förklaring av klaver och ornament följer en *Applicatio*, ett speciellt fingerövningsstycke med av Bach egenhändigt utskriven fingersättning. Sedan komma i någorlunda progressiv följd etydartade stycken omväxlande med kortare danssatser: menuetter, gavotter etc. dels av Bach, dels av andra samtida tonsättare. Här återfinner man bl. a. de flesta små preludierna, inventionerna (två- och trestäm.) och några av »Wohltemperiertes»-preludierna. Mångenstädes kan intressanta avvikelser från senare avfattningar av samma kompositioner iakttagas. Metoden är i huvudsak densamma, som vi känna från uttalanden av andra Bachs elever och åtminstone en del av styckena skulle sålunda kunna tänkas skrivna under lektionerna. Förvisso lärostycken av ovanlig konstnärlig halt! För en begåvad lärjunge som Friedemann måste det ha varit en glädje att få göra sina klaveristiska lärospån på ett så opedantiskt (men ej opedagogiskt!) sätt. Även för nutiden har denna pianoskola en stor betydelse, som ej får underskattas. Som lärogång — med lämpligt förstudie- och sidomaterial — in till den bachska klavérmusikens uppenbarelser hävdar den med glans en given och framskjuten plats i den pianistiska utbildningen, i synnerhet för blivande orgelspelare.

I Bachs »*Schemelli-sånger*» kan man göra sig förtrogen med en hel del egenheter i mästartens vokala solostil. Därjämte kan man lära ett stilriktigt utförande av en continuostämman. Max Seiffert har stilistiskt korrekt och därutöver med van mästartehand bearbetat det besiffrade ackompanjemanget. Satsen är i första hand avsedd för klavér, men kan med några smärre förändringar med fördel återges även på orgel (eller — i nödfall — på harmonium). — Men samlingen är — liksom allt Bachs verk — ej blott en studiebok, den är också ett verk av en musikens store mästare. Den är en samling levande musik, en verklig guldgruva av andliga sånger för hem, församlingshem, kyrka och skola. (En översättning av de texter, som ej redan ha en god eller ingen alls sådan, vore högst önskvärd och välkommen.) De skulle, om de bleve så flitigt brukade som de förtjäna, kunna bli en sannskyldig smakens förädlare på den kyrkliga sångens område. Att de äro i sannaste mening uppbyggliga mer än de flesta allmännast förekommande sånger, som begåvas med epitetet »andliga», förstår sig egentligen av sig självt, men torde vara för t. ex. mången kyrklig förening okänt. I okunnighet om dessa Bach-sånger (eller i varje fall Bachpräglade sånger) vill man nog gärna tro dem stå på ett för »högt» musikaliskt och tekniskt plan, men så är ej fallet. Man kan icke varmt nog rekommendera åt vederbörande att bekanta sig med samlingen och sedan flitigt använda den. Man kan vidare finna åtminstone ett tiotal sånger, som lämpa sig att sjunga vid jordfästningar till nyttig och välbehörlig omväxling med den f. n. något »Largo»- och »Vide Flok»-betonade repertoaren för dylika tillfällen. Främst önskar man

dock dessa sånger ingång i många hem och i många familjemedlemmars hjärtan. — Flera n:r äro sedan lång tid kända hos oss, emellertid icke i sin egentliga gestalt: som solosånger utan som — körsånger. De Wüllnerska körbearbetningarna av t. ex. »Kom, stilla död», »O pingst, du sköna dag», »Jesu, Jesu, du är min» höra ju nära nog till de oftast sjungna Bach-»körerne». Egendomligt nog ha dessa av Bach själf för en soloröst avsedda saker varit nästan mera använda än originala koralsatser o. dyl. Detta märkliga förhållande kommer väl nu snart, få vi hoppas, att i någon mån förändras med hjälp av det inom kort utkommande »Bach-hymnariet» (Nord. Musikförlaget).

Vägar till Bach: En »teoretisk», trenne »praktiska! Icke föra de fram till slutmålet — dit når måhända icke vanliga dödliga. Men att på dessa vägar kunna skördas rika frukter, därom kan en var vittna, vilken icke aktar den möda för stor, som är förbunden med att beträda och vandra på desamma.

Carl E. Rosenquist.

En prefationston.

Vårt nuvarande Missale upptager under andra serien, för passions-tiden *Sursum corda* och Prefation som angivas vara upptagna »Efter Åhlström 1818». Denna prefationston utmärkes av en påfallande enkelhet i så måtto att både den inledande dialogen och själva bönen äro allt igenom syllabiska.

I sitt nuvarande skick är prefationen visserligen »modern» med sin tydliga mollkaraktär, men åtskilligt ger vid handen att vi här ha att göra med en sentida avläggare av en gregoriansk prefationston.

Jag har ej haft tillfälle att se Åhlströms mäsas ur vilken motivet tagits till den bearbetning, som verkställdes för 1897 års Musik till svenska mässan. Men i den »Svenska Mässan» av 1799, som tillskrives O. Åhlström och i Haeffners Svenska Messan utgiven 1817 förekommer en syllabisk musik till Instiftelseorden, som bör kunna ha utgått från samma grund som Åhlströms. Haeffner har ju som regel konserverat något som redan allmänt brukades. I sitt förord säger han att Instiftelseorden och Fader vår hava samma slutfall som evangelii-mässan. De äro i moll, medan epistelmässan är i dur. Han tillägger: jag hade lätt kunnat återföra dessa mässor till deras ursprungliga skick hos Luther, men jag har icke vågat denna nyhet. Haeffner torde missta sig beträffande ursprunget av prefationstoneu: Influenser från Luthers musikaliska anvisningar i tyska mässan 1526 ha veterligen icke kunnat säkert bevisas. Den liturgiskt musikaliska utvecklingen i Sverige fram till 1800-talets början bär få spår därav. Den torde i stället vara en reduktion och förändring av den medeltida svenska traditionen främst sådan den gestaltats i Ärkestiftet.